

ELMA DIZDAR*
(Sarajevo)

O SINTAKTIČKIM FUNKCIJAMA REČENICE STANJA U ARAPSKOM JEZIKU

Abstrakt

Rečenica stanja (al-ğumla al-ħāliyya) jedna je od sintaktičkih struktura u arapskom jeziku koje nalaze mjesto u njegovom gramatičkom opisu od vremena klasičnog arapskog jezika do danas. Tako su opisane različite forme rečenice stanja, tj. sindetska i asindetska, imenska i glagolska, njene različite realizacije u zavisnosti od vremena vršenja njene radnje u odnosu na radnju nadređene rečenice, kao i odnos između rečenice stanja i akuzativa stanja kao njenog nefinitnog ekvivalenta. Ipak, u obimnom i široko zastupljenom opisu rečenice stanja, koji njena česta upotreba u arapskom jeziku doista i zaslužuje, sintaktičke funkcije ove rečenice spominju se tek rijetko i sporadično, a njihova sistematska analiza uglavnom izostaje. Stoga ovaj rad kao svoj osnovni cilj postavlja analizu različitih sintaktičkih funkcija koju rečenica stanja može imati u arapskoj složenoj rečenici. Takva analiza pokazuje kako ova po mnogo čemu specifična sintaktička kategorija, čiji je subordinator istovremeno i najfrekventniji koordinator u arapskom jeziku, zauzima veoma širok dio spektra sintaktičkih funkcija u arapskoj rečenici, od modifikatora u glagolskoj frazi do modifikatora u imeničkoj frazi, pa čak i do komplementa u glagolskoj frazi, istina s manjom frekventnošću i ograničenom distribucijom. Takvo bogatstvo sintaktičkih funkcija uistinu zaslužuje da bude predmet sistematskog opisa.

Ključne riječi: rečenica stanja, subordinacija, modifikator u glagolskoj frazi, modifikator u imeničkoj frazi

---

* Dr. Elma Dizdar, vanredna profesorica, Univerzitet u Sarajevu – Filozofski fakultet, email: elma.dizdar@ff.unsa.ba

UVOD

Historiju sintaktičkog opisa rečenice stanja (al-ḡumla al-ḥāliyya) u arapskom jeziku možemo pratiti unazad sve do početaka razvoja arapske gramatike. Tako M. Bernards ističe kako je osnovna pravila upotrebe i opis *izraza stanja*¹ dao još Sībawayh u djelu *al-Kitāb*.² U stoljećima koja su uslijedila, rečenica stanja je zadržala pažnju lingvista, ali su predmet njihovog opisa uglavnom bili, i još uvijek jesu, unutarnja sintaktička struktura rečenice stanja, njen položaj u odnosu na nadređenu rečenicu, položaj riječi u nadređenoj rečenici za koju se rečenica stanja vezuje, odnos vremena vršenja radnje u nadređenoj i rečenici stanja, te različiti sintaktički markeri koji omogućavaju prepoznavanje rečenice stanja kao zavisne rečenice, tj. njeno razlikovanje od koordiniranih rečenica povezanih istim veznikom.

Naravno, razlog ovolikog interesovanja za oblik, tj. sintaktičku strukturu rečenice stanja, treba tražiti upravo u obilju njenih različitih formi koje obuhvataju i imensku i glagolsku rečenicu, sindetski i asindetski povezanu sa nadređenom rečenicom, sa glagolom u obliku prezenta ili perfekta, te u afirmativnom ili negativnom obliku. Osim toga, činjenica da je sindetska rečenica stanja uvedena subordinatom koji je u arapskom jeziku istovremeno i najfrekventniji koordinator itekako opravdava interesovanje za prepoznavanje i opis markera rečenice stanja, kao što su struktura glagolskih vremena, tj. kontrast između perfekta u nadređenoj rečenici i prezenta u rečenici stanja, promjena strukture rečenice, tj. kontrast između strukture glagolske rečenice u nadređenoj rečenici i imenske u rečenici stanja, uvođenje novog subjekta u rečenici stanja i sl.

¹ Autorica upotrebljava termin *circumstantial expressions*, u prijevodu *izrazi stanja*, kako bi označila različite sintaktičke konstrukcije koje se u arapskom jeziku upotrebljavaju u istoj funkciji, tj. akuzativ stanja i različite oblike rečenice stanja. Inače, u novije vrijeme sve je češće u upotrebi termin *circumstantial qualifiers*, u prijevodu *adverbi stanja*, koji se upotrebljava upravo u ovom značenju, tj. obuhvata najrazličitije realizacije arapskog akuzativa stanja i rečenice stanja. Vidjeti npr.: Elsaid Badawi, Michael G. Carter, Adrian Gully, *Modern Written Arabic: A Comprehensive Grammar*, Routledge, New York, 2004, 579-587; Bo Isaksson, Heléne Kammensjö, Maria Persson, *Circumstantial Qualifiers in Semitic, The Case of Arabic and Hebrew*, ur. Bo Isaksson, Otto Harrasowitz, Wiesbaden, 2009.

² Monique Bernards, “Ḥāl” u: *Encyclopedia of Arabic Language and Linguistics*, Vol. II, ur. Kees Versteegh et al., Brill, Leiden, 2006, 225-227.

U transkripciji arapskih imena i riječi u radu korišten je sistem transkripcije DMG-a (Deutsche Morgenländische Gesellschaft).

U novije vrijeme sve je veće interesovanje lingvista za realizacije rečenice stanja u arapskim dijalektima, te opis njenih oblika koji nemaju uporište u tradicionalnoj arapskoj gramatici, ali se u dijalektima sve češće upotrebljavaju. Na taj način dolazi do svojevrsnog proširenja opisa strukture rečenice stanja. Tako u sami fokus interesovanja dolazi položaj rečenice stanja u odnosu na nadređenu rečenicu, tačnije, pojavljivanje rečenice stanja u inicijalnom položaju, ispred nadređene rečenice. Ovakav položaj rečenice stanja u klasičnom i u modernom standardnom arapskom jeziku dozvoljen je samo ukoliko rečenica stanja slijedi poslije partikule 'ammā u korelativnom izrazu 'ammā ... fa.³ Međutim, budući da je u arapskim dijalektima inicijalni položaj rečenice stanja dozvoljen i opisan,⁴ dolazi do svojevrsnog redefiniranja opisa ovog segmenta strukture rečenice stanja, te E. Badawi, M. G. Carter i A. Gully u gramatici modernog standardnog arapskog jezika već navode kako se rečenica stanja može naći u inicijalnom položaju radi naglaska.⁵ Istu promjenu u opisu rečenice stanja u modernom standardnom arapskom jeziku spominje i C. Holes, povezujući je za procese čije se porijeklo može tražiti u dijalektima.⁶

Još jedno od sve prominentnijih pitanja u opisu rečenice stanja u arapskom jeziku jeste odnos asindetske rečenice stanja prema serijalizaciji i gubljenju značenja glagola u nadređenoj rečenici. Iako se o ovoj pojavi donekle može govoriti i u modernom standardnom arapskom jeziku, ona je u arapskim dijalektima otišla mnogo dalje.⁷ Konačno, u

³ Vicente Cantarino, *Syntax of Modern Arabic Prose: The Compound Sentence*, vol. III, Indiana University Press, Bloomington, 1975, 243, 266, 279; M. Bernards, "Ḥāl", 224.

⁴ Judith Rosenhouse, "Circumstantial Clauses in Some Arabic Dialects", *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, 128/2, Wiesbaden, 1978, 229-230; Maria Persson, "Circumstantial Qualifiers in Gulf Arabic Dialects" u: *Circumstantial Qualifiers in Semitic, The Case of Arabic and Hebrew*, 275-277.

⁵ E. Badawi, M. G. Carter, A. Gully, *Modern Written Arabic: A Comprehensive Grammar*, 584.

⁶ Clive Holes, *Modern Arabic: Structures, Functions and Varieties*, Longman, London, 1995, 216, 219.

⁷ Vidjeti npr.: Manfred Woidich, "Some Cases of Grammaticalization in Egyptian Arabic" u: *Proceedings of the 2nd International Conference of L'Association Internationale pour la Dialectologie Arabe*, ur. Joe Cremona, Clive Holes, Geoffrey Khan, University Publications Centre, Cambridge, 1995, 259-268; M. Persson, "Circumstantial Qualifiers in Gulf Arabic Dialects", 265-275; Maria Persson, "Asyndetic Clause Combining in Gulf Arabic Dialects: Auxilliary, Adverbial and Discourse Functions", *Zeitschrift für Arabische Linguistik*, 57, Wiesbaden, 2013,

opisu rečenice stanja nailazimo i na interesantna zapažanja u kojima se frekventnost sindetske, odnosno asindetske forme rečenice stanja povezuje sa tradicionalnijim, odnosno manje tradicionalnim stilom savremenih arapskih pisaca.⁸

SINTAKTIČKE FUNKCIJE REČENICE STANJA

Za razliku od ogromnog korpusa literature koji se bavi strukturom rečenice stanja i njenim različitim oblicima, funkcije rečenice stanja ostale su uglavnom izvan fokusa i spominju se tek sporadično. Veliki iskorak u tom smislu svakako predstavljaju studije H. Kammensjö i M. Persson, koje se jednim dijelom bave semantičkom raznovrstošću *adverba stanja* i njihovim semantičkim funkcijama.⁹

Interesantnu informaciju o određivanju autora gramatika arapskog jezika prema položaju i funkciji rečenice stanja možemo naći i u samoj strukturi njihovih djela, odnosno mjestu koje u njima dodjeljuju rečenici stanja. Tako nije za iznenaditi da je rečenica stanja u gramatikama arapskog jezika nastalim na arapskom jeziku redovito smještena u poglavlje o akuzativu stanja, gdje se opisuje kao jedna od njegovih realizacija, i to isključivo sa stanovišta morfosintaktičke strukture i forme.¹⁰ U gramatikama arapskog jezika nastalim na drugim jezicima, rečenica stanja nalazi mjesto u različitim dijelovima njihove strukture. Interesantan je postupak T. Muftića, koji rečenicu stanja izdvaja kao zasebnu kategoriju

5-39. Uporediti sa: Kees Versteegh, "Serial Verbs" u: *Encyclopedia of Arabic Language and Linguistics*, Vol. IV, ur. Kees Versteegh et al., Brill, Leiden, 2006, 195-199.

⁸ Heléne Kammensjö, "Circumstantial Qualifiers in Contemporary Arabic Prose" u: *Circumstantial Qualifiers in Semitic, The Case of Arabic and Hebrew*, 200-203.

⁹ Bitno je, međutim, napomenuti kako H. Kammensjö u dijelu studije koji se bavi semantičkom raznovrstošću *adverba stanja* govori isključivo o semantičkim funkcijama akuzativa stanja, dok M. Persson daje analizu semantičkih funkcija akuzativa i rečenice stanja u zalivskim dijalektima. Vidjeti: H. Kammensjö, "Circumstantial Qualifiers in Contemporary Arabic Prose", 180-183; M. Persson, "Circumstantial Qualifiers in Gulf Arabic Dialects", 238-253.

¹⁰ Vidjeti npr.: Badīr M. Ḥamīd, *Luġa al-'i'rāb*, Dār al-ma'rifa, al-Qāhira, s. a., 280-305; Maḥmūd Ḥ. Muġālasa, *al-Naḥw al-šāfi*, al-Risāla, Bayrūt, 1997, 326-340; 'Abbās Ḥasan, *al-Naḥw al-wāfi*, II, al-Ṭab. XIV, Dār al-ma'ārif, al-Qāhira, 1999, 363-412; 'Ibrāhīm I. Barakāt, *al-Naḥw al-'arabī*, III, Dār al-našr li al-ġāmi'a, al-Qāhira, 2007, 3-154.

što ne pripada ni nezavisnosloženim niti zavisnosloženim rečenicama.¹¹ Ostali autori rečenicu stanja jednostavno uvrštavaju među zavisne rečenice,¹² zavisne adverbijalne rečenice,¹³ ili pak adverbijalne odredbe načina.¹⁴

Ni ovakva različitost pristupa u određivanju mjesta rečenice stanja u arapskoj sintaksi nije slučajna. Naime, kako ukazuje B. Isaksson, rečenica stanja bi se u tipologiji zavisnih adverbijalnih rečenica koju daju S. Thompson i R. E. Longacre mogla svrstati u grupu *absolute clauses*, u prijevodu *apsolutivnih klauza*, koje su na neki način obilježene kao zavisne, ali ne postoji nikakav eksplicitan signal njihovog odnosa prema nadređenoj rečenici, te se takav odnos u svakoj rečenici zasebno tumači na osnovu pragmatičkog i lingvističkog konteksta.¹⁵

Upravo zbog ovakve prirode rečenice stanja, u literaturi se njene funkcije razmatraju relativno rijetko i nasumično. S izuzetkom ranije navedenih studija H. Kammensjö i M. Persson, uglavnom se spominju adverbijalne funkcije rečenice stanja, i to najčešće funkcije adverbijalnih odredbi vremena, namjere i uzroka, a nešto rjeđe i koncesivnosti, pogodbe, te načina. Osim navedenih funkcija rečenice stanja, M. Persson, istina u analizi semantičkih funkcija *adverba stanja*, spominje još funkciju izražavanja mjesta, stanja, posljedice, objekta, te spominje i rečenice stanja koje funkcioniraju na nivou teksta, a koje odgovaraju

---

¹¹ Teufik Muftić, *Gramatika arapskog jezika*, Ljiljan, Sarajevo, 1997, 626-628. Sličan je postupak i W. Wrighta, koji sindetsku rečenicu stanja smješta u isto poglavlje sa drugim rečenicama uvedenim koordinatorima *wa* i *fa*. Vidjeti: William Wright, *A Grammar of the Arabic Language*, 3rd ed., vol. II, Cambridge University Press, Cambridge, 1967, 330-333.

¹² E. Badawi, M. G. Carter, A. Gully, *Modern Written Arabic: A Comprehensive Grammar*, 579-587.

¹³ Vidjeti npr.: V. Cantarino, *Syntax of Modern Arabic Prose: The Compound Sentence*, 242-254, 266-279; Ron Buckley, *Modern Literary Arabic: A Reference Grammar*, Librairie du Liban, Beirut, 2004, 823-844; Darko Tanasković, Anđelka Mitrović, *Gramatika arapskog jezika*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2005, 372-375.

¹⁴ Karin C. Ryding, *A Reference Grammar of Modern Standard Arabic*, Cambridge University Press, Cambridge, 2005, 283-285.

¹⁵ Bo Isaksson, "Introduction" u: *Circumstantial Qualifiers in Semitic, The Case of Arabic and Hebrew*, 7. Vidjeti također: Sandra A. Thompson, Robert E. Longacre, "Adverbial Clauses" u: *Language Typology and Syntactic Description: Complex Constructions*, ur. Timothy Shopen, vol. II, Cambridge University Press, Cambridge, 1985, 177-203.

ovdje opisanim rečenicama stanja s rečeničnim antecedentom.¹⁶ Konačno, E. Dizdar opisuje i rečenicu stanja koja funkcionira kao modifikator u imeničkoj frazi.¹⁷

U ovom su radu, pored adverbijalnih funkcija rečenice stanja, koje obuhvataju adverbijalnu odredbu vremena, načina, popratnih okolnosti, namjere, uzroka, posljedice, pogodbe i dopusnosti, opisane još i funkcija komplementa u glagolskoj frazi, te modifikatora u imeničkoj frazi i modifikatora rečenice, koji funkcionira poput relativne rečenice sa rečeničnim antecedentom. Na narednim stranicama prikazani su primjeri rečenica stanja upotrijebljenih u navedenim funkcijama.

REČENICE STANJA U FUNKCIJI MODIFIKATORA U GLAGOLSKOJ FRAZI

Adverbijalna odredba vremena

Rečenica stanja veoma se često pojavljuje u funkciji adverbijalne odredbe vremena.¹⁸ Rečenica stanja upotrijebljena u ovoj funkciji po pravilu je sindetska, a njen subjekt često se razlikuje od subjekta nadređene rečenice.

(1) *Wa kādat 'arabatun tadhamu-nī wa 'ana 'usri 'u li-'inqādi-hā.*¹⁹

(i zamalo je automobil udario mene i-SUB ja-NOM žuriti-PREZ-1.L. radi spas-GEN ona-GEN)²⁰

¹⁶ M. Persson, "Circumstantial Qualifiers in Gulf Arabic Dialects", 229-238, 238-253.

¹⁷ Elma Dizdar, "O specifičnoj formi modifikatora u arapskoj imeničkoj frazi", *Pismo*, IX/1, Sarajevo, 2011, 82-93.

¹⁸ Iako kvantitativne analize uvijek dijelom zavise od veličine i karakteristika uzorka, kao ilustracija frekventnosti rečenice stanja u funkciji adverbijalne odredbe vremena može poslužiti podatak H. Kammensjö, koja navodi kako je 80% sindetskih rečenica stanja u njenom uzorku bilo u funkciji iskazivanja vremena. Vidjeti: H. Kammensjö, "Circumstantial Qualifiers in Contemporary Arabic Prose", 193.

¹⁹ Yūsuf 'Idrīs, "Nazra", *'Arḥaṣ layālī*, Dār al-kitāb al-'arabī, al-Qāhira, 1967, 15.

U primjerima navedenim u radu rečenica stanja je označena podvlačenjem, kako u rečenicama na arapskom jeziku tako i u analitičkim prikazima i u prijevodu. U prijevodu primjera uglavnom su korišteni objavljeni prijevodi izvora koji čine dio korpusa ovog rada. Tamo gdje sintaktička struktura arapske rečenice nije u potpunosti odražena u objavljenom prijevodu ili je prijevod objavljen na drugom jeziku, ponuđen je novi prijevod.

²⁰ U analitičkim prikazima rečenica su, radi njihovog lakšeg čitanja, prikazani samo odnosi unutar rečenice stanja, i to samo oni odnosi koji su neophodni za

*Gotovo da me udariše kola dok sam hitao da joj pomognem.*²¹

- (2) *Wa lam taṭul dahṣatī wa 'ana 'uḥaddiqu fī al-ṭiflati al-ṣaġīrati al-ḥayrā (...)*²²

(i nije dugo trajalo čuđenje moje i-SUB ja-NOM buljiti-PREZ-1.L. u-PRIJ djevojčica-GEN mala-A1-GEN zbunjena-A2-GEN)

*Nisam smio da stojim diveći se toj bespomoćnoj djevojčici, (...)*²³

- (3) (...) *fa-ḍakara 'anna-hu ra 'ā 'abā-hu 'awwala mā ra 'ā-hu wa huwa 'ā'idun min al-marāfiqi (...)*²⁴

(sjetio se da on je vidio oca njegovog prvo što vidio je njega i-SUB on-NOM-M.R. koji se vraća-PART-NOM-M.R. iz-PRIJ kupatilo-GEN)

*The first time he saw his father, he remembered, was when he came out of the bathroom.*²⁵

Kako ističe Isaksson, nekada je upravo rečenicom stanja izražena ključna informacija, dok rečenica koja je na sintaktičkom planu nadre-

---

razumijevanje sintaktičke strukture rečenice stanja i njenog odnosa prema nadređenoj rečenici. Odnosi kongruencije između imenice i pridjevskih atributa, naprimjer, nisu prikazani budući da nisu u fokusu razmatranja ovog rada, a podrazumijevali bi prikazivanje sve četiri kategorije u kojima atribut kongruira sa imenicom, tj. rod, broj, padež i određenost, odnosno neodređenost. Stoga analitički prikazi i nisu u potpunosti analitički budući da neke sintaktičke kategorije u njima zadržavaju fleksiju. Značenje skraćena korištenih u analitičkom prikazu je: 1.L. – prvo lice, 3.L. – treće lice, A1, A2 i sl. – atributi imenice koja je upravni član imeničke fraze, označeni onim redoslijedom kojim se javljaju u konstrukciji, ADV – adverb, AK – akuzativ, DV – dvojina, GEN – genitiv, GLPOM. – pomoćni glagol, KO – koordinator, KONJUN – konjunktiv, KOP – kopula, MN – množina, M.R. – muški rod, NEG – negacija, NOM – nominativ, PAR – partikula, PART – particip, PERF – perfekt, PREZ – prezent, PRIJ – prijedlog, PRISV – prisvojni pridjev, REL – relativizator, SUB – subordinator, SVR – svršenost glagolske radnje, Ž.R. – ženski rod.

²¹ Yūsuf 'Idrīs, [Jusuf Idris], "Pogled", *Šejh-baba i druge pripovijetke*, Prijev. Sulejman Grozdanić, Matica srpska, Novi Sad, 1977, 126.

²² Yūsuf 'Idrīs, "Nazra", 14.

²³ Yūsuf 'Idrīs, [Jusuf Idris], "Pogled", 125. Doslovni prijevod, koji bi u većoj mjeri odražavao strukturu arapske rečenice, bio bi: *Moje čuđenje nije dugo potrajalo dok sam buljio u sićušnu, zbunjenu djevojčicu.*

²⁴ Naġīb Maḥfūz, *Bidāya wa nihāya*, al-Ṭab. XIV, Maktaba Miṣr, al-Qāhira, 1984, 6.

²⁵ Naġīb Maḥfūz [Naguib Mahfouz], *The Beginning and the End*, Prijev. Ramses Awad, The American University in Cairo Press, Cairo, 1985, 14. Prijevod na bosanski jezik: *Sjetio se da je prvi put vidio oca dok je izlazio iz kupatila.*

đena nosi tek sporednu informaciju.²⁶ U takvim slučajevima rečenice u prijevodu na drugi jezik mogu zamijeniti mjesto, te se rečenica stanja često prevodi nadređenom rečenicom, a nadređena rečenica iz arapskog teksta prevodi se zavisnom rečenicom. Isaksson ovakvu organizaciju informacija, u kojoj se bitna informacija stavlja u zavisnu rečenicu, a manje bitna informacija postavlja u prvi plan, naziva narativnim umijećem. Takvo narativno umijeće nalazimo u rečenici:

(4) (...) *wa 'ibta'ada al-qiṭāru b-ī, wa huwa yulawwiḥu bi-yadi-hi, wa farḥatun kabīratun tuqalqilu ḥuṭuwāti-hi, wa al-ibtisāmatu tatamawwaḡu fī waḡhi-hi, wa sa'ādatun 'āmiratun tatfaḥu min 'aynay-hi.*²⁷

(i udaljio se je voz sa mnom, i-SUB on-NOM-M.R. mahati-PREZ-3.L.-M.R. pomoću-PRIJ ruka-GEN njegova-PRISV-GEN, i-SUB radost-NOM-Ž.R. velika-A1-NOM prožimati-PREZ-3.L.-Ž.R. koraci-AK njegovi-PRISV-GEN, i-SUB osmijeh-NOM-Ž.R. talasati se-PREZ-3.L.-Ž.R. u-PRIJ lice-GEN njegovo-PRISV-GEN, i-SUB sreća-NOM-Ž.R. snažna-A1-NOM prelijevati se-PREZ-3.L.-Ž.R. iz-PRIJ oči-GEN-DV njegove-PRISV-GEN)

*Voz se udaljio[,] a on je mahao i neka velika radost videla se u njegovim koracima, osmeh se valjao njegovim licem, a sreća izvirala iz očiju.*²⁸

Uistinu, rečenica koja je na sintaktičkom planu nadređena donosi nam samo informaciju o vremenu kada se dešavala radnja iskazana pomoću četiri međusobno koordinirane rečenice stanja. Zamijenimo li u prijevodu mjesta nadređene i rečenica stanja, dobit ćemo rečenicu: *Dok se voz udaljivao, mahao je, iz koraka mu je izbijala velika radost, osmijeh mu se valjao licem, a sreća izvirala iz očiju.*

²⁶ Bo Isaksson, "Introduction", 12-13. Za razliku od B. Isakssona, koji ovu pojavu opisuje općenito, J. Rosenhouse i M. Persson je vezuju za moderne dijalekte arapskog jezika. Vidjeti: J. Rosenhouse, "Circumstantial Clauses in Some Arabic Dialects", 229; M. Persson, "Circumstantial Qualifiers in Gulf Arabic Dialects", 263-264.

²⁷ Yūsuf 'Idrīs, "al-Šahāda", *'Arḥaṣ layālī*, Dār al-kitāb al-'arabī, al-Qāhira, 1967, 23.

²⁸ Yūsuf 'Idrīs, [Jusuf Idris], "Svedočanstvo", *Antologija kratke arapske priče*, Prijev. Rade Božović, Bagdala, Kruševac, 1986, 55.

Adverbijalna odredba načina

Rečenica stanja u funkciji adverbijalne odredbe načina najčešće je imenska rečenica čiji se subjekat razlikuje od subjekta nadređene rečenice, dok se vrijeme radnje dviju rečenica preklapa. Kao ilustracija bogatstva oblika rečenice stanja općenito, te činjenice da se njene sintaktičke funkcije mogu analizirati tek unutar konteksta u kojem se pojavljuju, ovdje su navedene i sindetske i asindetske i imenske i glagolske rečenice stanja s istom funkcijom, te sa različitim odnosom glagolskog vremena u nadređenoj i rečenici stanja.

- (5) *Wa 'āwat al-'usratu 'ilā al-ṣālati wa ma'a-hum al-ḥālātu wa zawġu-hā.*²⁹

(i povukla se je porodica u dnevni boravak i-SUB s-PRIJ oni-GEN Ø-KOP tetka-NOM i-KO muž-NOM njen-PRISV-GEN)

*Porodica se povukla u dnevni boravak zajedno s tetkom i njenim mužem.*³⁰

- (6) *Fī tilka al-buq'ati min šimāli al-Daltā ḥaytu yamtaddu al-taftīšu wāsi'an 'arīdan lā yakādu al-baṣaru yašilu 'ilā madā-hu, (...)*³¹

(u tom mjestu na sjeveru Delte gdje proteže se imanje široko prostrano ne-NEG gotovo da-GLPOM.-PREZ-3.L.-M.R pogled-NOM-M.R. stići-PREZ-3.L.-M.R. do-PRIJ kraj-GEN njegov-PRISV-GEN)

*U sjevernoj oblasti Delte, gdje se unedogled proteže farma, (...)*³²

*(...) over that particular spot on the northern Delta where the estate stretches away so far that its end can hardly be seen.*³³

Radnje nadređene rečenice i rečenice stanja u funkciji adverbijalne odredbe načina najčešće se dešavaju istovremeno. Upravo se stoga rečenica stanja u funkciji adverbijalne odredbe načina dijelom preklapa

²⁹ Naġīb Maḥfūz, *Bidāya wa nihāya*, 15.

³⁰ Rečenica je u prijevodu na engleski jezik izražena konstrukcijom koordinacije: (...) *the family, the aunt and her husband sat in the hall*, tj. *porodica, tetka i njen muž sjedili su u dnevnom boravku*. Naġīb Maḥfūz [Naguib Mahfouz], *The Beginning and the End*, 25.

³¹ Yūsuf 'Idrīs, *al-Ḥarām*, al-Ṭab. II, Dār al-hilāl, al-Qāhira, 1965, 7.

³² Yūsuf 'Idrīs [Jusuf Idris], *Haram*, Prijev. Esad Duraković, Tugra, Sarajevo, 2015, 5.

³³ Yūsuf 'Idrīs [Yusuf Idris], *The Sinners*, Prijev. Kristin Peterson-Ishaq, Three Continent Press, Colorado, 1995, 1.

sa rečenicom u funkciji adverbijalne odredbe popratnih okolnosti budući da se druga, paralelna radnja izražena zavisnom rečenicom može uvesti upravo kako bi se iskazao način vršenja radnje nadređene rečenice.

(7) (...) *wa hatafa Ḥasanayn wa huwa lā yadrī qā 'ilan: tuwuffiya 'abī!*³⁴

(i povika Hasanein i-SUB on-NOM ne-NEG biti svjestan-PREZ-3.L.-M.R. govoreći: umro je otac moj)

*Hasanein povika da toga nije bio ni svjestan: „Moj otac, umro“!*³⁵

(8) (...) *wa maḏā 'alā ḡisri al-tur 'ati yaḥubbu fī na 'lay-hi al-mašnū 'atayni min kāutši al-'arabāti.*³⁶

(i krenu preko mosta kanala šljapkati-PREZ-3.L.-M.R. u-PRIJ sandale-GEN-DV njegove-PRISV-GEN napravljene-GEN-DV od-PRIJ guma-GEN kola-GEN-MN)

(...) *zaputi se preko mosta na kanalu šljapkajući obućom napravljenom od automobilskih guma.*³⁷

(...) *he set off across the canal bridge, ambling along in his clumsy shoes made from cart tires.*³⁸

Međutim, u rečenici koja slijedi, sasvim neuobičajeno, adverbijalna oznaka načina izražena je rečenicom stanja sa glagolom u perfektu s partikulom *qad*. Ovom formom rečenice stanja inače se označava rezultat radnje koja je vremenski prethodila radnji nadređene rečenice.

(9) *fa-tamāsakat wāqifatan fī ḡilbābi-hā al-'aswadi wa qad 'iḥmarrat 'aynā-hā wa 'intafaḥa ḥaddā-hā wa 'anfu-hā, (...)'*³⁹

(i savladavala se stojeći u haljini crnoj njenoj i-SUB već-PAR-SVR zacrvenjeti se-PERF-3.L.-Ž.R. oči-NOM-Ž.R.-DV njene-PRISV-GEN i-KO biti otečen-PERF-3.L.-M.R. obrazi-NOM-M.R.-DV njeni-PRISV-GEN i-KO nos-NOM-M.R. njen-PRISV-GEN)

³⁴ Naḡīb Maḥfūz, *Bidāya wa nihāya*, 5.

³⁵ U objavljenom prijevodu sadržaj rečenice stanja preveden je nezavisnom rečenicom: *Hassanein was unable to comprehend the news. "Dead!" he exclaimed. "My father dead!"* Naḡīb Maḥfūz [Naguib Mahfouz], *The Beginning and the End*, 12.

³⁶ Yūsuf 'Idrīs, *al-Ḥarām*, 8.

³⁷ Yūsuf 'Idrīs [Jusuf Idris], *Haram*, 6.

³⁸ Yūsuf 'Idrīs [Yusuf Idris], *The Sinners*, 2.

³⁹ Naḡīb Maḥfūz, *Bidāya wa nihāya*, 7.

(...) *dressed in black, her eyes red with weeping, her nose and cheeks swollen, [she] composed herself* (...) ⁴⁰

Adverbijalna odredba popratnih okolnosti

Veliki je broj rečenica stanja, kako asindetskih tako i sindetskih, kojima se iskazuje radnja što se dešava paralelno, tj. istovremeno sa radnjom u glavnoj rečenici. Iako su slične rečenicama u funkciji adverbijalne odredbe načina, njima se ne iskazuje na koji način vršitelj radnje vrši radnju nego koju radnju vrši u isto vrijeme dok vrši radnju nadređene rečenice. Ovakve rečenice S. Thompson i R. E. Longacre u svojoj tipologiji adverbijalnih rečenica ubrajaju u grupu *simultaneity clauses*, tj. grupu rečenica kojima se izražava radnja što se preklapa sa radnjom nadređene rečenice u okviru skupine *rečenica stanja*.⁴¹ P. Mrazović i Z. Vukadinović, pak, u svojoj gramatici srpskohrvatskog jezika ovakve rečenice ubrajaju u grupu *načinsko-pratećih (komitativnih) rečenica*, definirajući ih kao rečenice kojima se izražava neka *prateća okolnost*.⁴² U ovom su radu takve rečenice svrstane u grupu adverbijalnih odredbi popratnih okolnosti.⁴³

(10) (...) *waḡhu-hā al-munkamišu al-'asmaru yutābi'u kuratan min al-maṭṭāti yataqāḍafu-hā 'atfālun fī mitli ḡaḡmi-hā, wa 'akbaru min-hā, wa hum yuhallilūna wa yašruḥūna wa yaḍḥakūna*.⁴⁴

(lice njeno suhonjavo tamnoputo prati loptu od gume dobacuju nju jedno drugom djeca u sličnoj veličini njenoj i većoj od njene i-

⁴⁰ Naḡīb Maḥfūz [Naguib Mahfouz], *The Beginning and the End*, 15. U prijevodu na engleski jezik, akuzativ stanja *wāqifatan* stavljen je u odnos asindetske koordinacije sa dvije rečenice stanja. Prijevod na bosanski jezik: *Savladavala se, stojeći u svojoj crnoj haljini, crvenih očiju, otečenih obraza i nosa*.

⁴¹ S. A. Thompson, R. E. Longacre, "Adverbial Clauses", 188-190.

⁴² Pavica Mrazović, Zora Vukadinović, *Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance*, Dobra vest, Novi Sad, 1990, 546.

⁴³ Termin *adverbijalna odredba popratnih okolnosti* preuzet je iz *Gramatike bosanskog jezika*, iako se sadržaj pojma s pravom razlikuje od njegovog sadržaja u bosanskom jeziku. Naime, dok se ova adverbijalna odredba u arapskom jeziku izražava zavisnom rečenicom, u bosanskom se jeziku ovakva paralelna radnja iskazuje procesom *adverbalizacije*. Vidjeti: Dževad Jahić, Senahid Halilović, Ismail Palić, *Gramatika bosanskoga jezika*, Dom štampe, Zenica, 2000, 393, 447-448.

⁴⁴ Yūsuf 'Idrīs, "Naḡra", 15.

SUB ona-NOM-M.R.-MN klicati-PREZ-3.L.-M.R.-MN i-KO vikati-PREZ-3.L.-M.R.- MN i-KO smijati se-PREZ-3.L.-M.R.- MN)

(...) *svojim suhonjavim, crmpurastim licem pratila je gumenu loptu koju su, veselo vičući i smijući se, dobacivala dječica njenog uzrasta ili nešto starija.*⁴⁵

- (11) Wa tasā'ala Hasanayn wa huwa yanẓuru 'ilā šaqīqi-hi ka-al-mustaġīti: kayfa māta?⁴⁶

(i upita Hasanein i-SUB on-NOM gledati-PREZ-3.L.-M.R. u-PRIJ brat-AK njegov-PRISV-GEN kao-PRIJ onaj koji zove u pomoć-PART-GEN: kako je umro)

*Hasanein upita, gledajući u brata kao da od njega traži pomoć: „Kako je umro?“*⁴⁷

- (12) (...) 'ammā hiya fa-kānat wāqifatan fī tabātin tatafarraġu, wa waġhu-hā al-munkamišu al-'asmaru yutābi 'u kuratan min al-maṭṭāti (...)⁴⁸

(a ona stajala je nepomično posmatrati-PREZ-3.L.-Ž.R. i-SUB lice-NOM-M.R. njeno-PRISV-GEN suhonjavo-A1-NOM tamnoputo-A2-NOM pratiti-PREZ-3.L.-M.R. lopta-AK od-PRIJ guma-GEN)

*Ona je, međutim, nepomično stajala i posmatrala: svojim suhonjavim, crmpurastim licem pratila je gumenu loptu (...)*⁴⁹

⁴⁵ Yūsuf 'Idrīs, [Jusuf Idris], “Pogled“, 126.

⁴⁶ Naġīb Maḥfūz, *Bidāya wa nihāya*, 6.

⁴⁷ U prijevodu na engleski jezik sintaktička struktura rečenice organizirana je na malo drugačiji način, tako da je u prvi plan stavljena prijedložna fraza u funkciji adverbijalne odredbe poređenja unutar rečenice stanja: „*How did he die?*“ *Hassanein asked his brother as if he were looking to him for help*, u prijevodu: „*Kako je umro?*“ *Hasanein upita brata kao da traži pomoć od njega*. Naġīb Maḥfūz [Naguib Mahfouz], *The Beginning and the End*, 14.

⁴⁸ Yūsuf 'Idrīs, “Nazra“, 15. U prijevodu je izostavljena jedna od tri koordinirane rečenice stanja u funkciji adverbijalne odredbe popratnih okolnosti. Prijevod koji bi u većoj mjeri odražavao strukturu arapske rečenice glasi: *suhonjavim, tamnopotim licem pratila je gumenu loptu kojom su se dobacivala djeca njenog uzrasta i starija od nje, potcikujući, vičući i smijući se*.

⁴⁹ Yūsuf 'Idrīs, [Jusuf Idris], “Pogled“, 126. Inače, prva rečenica stanja u ovom primjeru, asindetska glagolska rečenica iskazana jukstaponiranim glagolom *tatafarraġu* na sintaktičkom nivou nije u funkciji adverbijalne odredbe jer se ne pojavljuje u okviru glagolske fraze nego kao modifikator participa *wāqifatan*. Ista

Adverbijalna odredba namjere

Osim u najfrekventnijim adverbijalnim funkcijama, tj. funkciji adverbijalne odredbe vremena, načina i popratnih okolnosti, rečenica stanja relativno se često javlja i u funkciji adverbijalne odredbe namjere i uzroka. U funkciji adverbijalne odredbe namjere može se pojaviti isključivo asindetska rečenica stanja.⁵⁰ Glagol u ovoj rečenici je u prezentu, a subjekat je obično isti kao u nadređenoj rečenici.

(13) (...) *wa yamuddu yada-hu yuhriġu mindīla-hu al-mankūša yamsaġu bi-hi al-‘araqa ‘allađī yaqturu min ħawāfi taġā ‘īdi-hi.*⁵¹

(i pruža ruku njegovu izvaditi-PREZ-3.L.-M.R. maramica-AK-M.R. njegova-PRISV-GEN zgužvana-AK obrisati-PREZ-3.L.-M.R. pomoću-PRIJ ona-GEN-M.R. znoj-AK-M.R. koji-REL kapati-PREZ-3.L.-M.R. sa-PRIJ ivice-GEN bore-GEN njegove-PRISV-GEN)

(...) *i vadio zgužvanu maramicu da bi obrisao znoj koji mu je kapao s lica.*⁵²

bi rečenica u glagolskoj frazi imala funkciju adverbijalne odredbe popratnih okolnosti. Za razliku od nje, druga rečenica stanja, sindetska imenska rečenica u kojoj je uveden novi subjekat: *wa waġġu-hā al-munkamišu al-‘asmaru yutābi ‘u kuran min al-mađāti* u funkciji je adverbijalne odredbe načina glagola *tatafarraġu*. Prijevod koji bi u većoj mjeri odražavao strukturu arapske rečenice je: (...) *a ona je nepomično stajala, posmatrajući, prateći suhonjavim, tamnopotim licem gumenu loptu.*

⁵⁰ Iako se u literaturi konkretni oblici rečenice stanja rijetko vezuju za njene funkcije, funkciju iskazivanja adverbijalne odredbe namjere više autora eksplicitno vezuje za ili uslovljava asindetskom formom rečenice stanja. Vidjeti: V. Cantarino, *Syntax of Modern Arabic Prose: The Compound Sentence*, 249-250; J. Rosenhouse, "Circumstantial Clauses in Some Arabic Dialects", 231; E. Badawi, M. G. Carter, A. Gully, *Modern Written Arabic: A Comprehensive Grammar*, 581.

⁵¹ Yūsuf ‘Idrīs, "al-Šahāda", 18. U navedenom se primjeru pojavljuju dvije rečenice stanja u funkciji adverbijalne odredbe namjere dvaju različitih glagola. Prva rečenica: *yuhriġu mindīla-hu al-mankūša yamsaġu bi-hi al-‘araqa ‘allađī yaqturu min ħawāfi taġā ‘īdi-hi* u funkciji je adverbijalne odredbe namjere glagola *yamuddu*, tj. predikata nadređene rečenice, dok je drugom rečenicom: *yamsaġu bi-hi al-‘araqa ‘allađī yaqturu min ħawāfi taġā ‘īdi-hi* iskazana adverbijalna odredba namjere glagola *yuhriġu* iz namjerne rečenice.

⁵² Yūsuf ‘Idrīs, [Jusuf Idris], "Svedočanstvo", 52. U prijevodu je prva rečenica stanja u funkciji adverbijalne odredbe namjere prevedena nadređenom rečenicom, dok je tek druga rečenica u istoj funkciji prevedena adverbijalnom odredbom namjere. Tim je postupkom prevodilac izbjegao ponavljanje istog subordinatora i forme namjerne rečenice. Eventualna alternativa bila bi posezanje za mehanizmom

- (14) (...) 'akala min al-bāqī qiṭ'atayni kabīratayni ḥīna 'arsala-hu yašwī al-laḥmata, (...) ⁵³

(pojeo je od ostatka dva komada velika kada poslao je njega ispeći-PREZ-3.L.-M.R. meso-AK)

(...) pojeo dva velika komada preostalog mesa kada ga je poslao da ga ispeče. ⁵⁴

- (15) (...) wa bada'a al-nāsu yazharūna (...) 'āḥiḍīna ṭarīqa-hum 'ilā al-tur'ati yaḡsilūna wuḡūha-hum wa yastaḥimmūna. ⁵⁵

(i počeli su se ljudi pojavljivati (...) krećući putem prema kanalu opra-ti-PREZ-3.L.-M.R.-MN lica-AK njihova-PRISV-GEN i-KO kupati se-PREZ-3.L.-M.R.-MN)

Pojaviše se prvi ljudi (...) išli na kanal da se umivaju i peru. ⁵⁶

(...) people started to appear (...) making their way to the canal to wash their faces and to bathe. ⁵⁷

Adverbijalna odredba uzroka

Rečenica stanja u funkciji adverbijalne odredbe uzroka po obliku je sindetska, a često se realizira u upitnoj nadređenoj rečenici. Na sindetsku formu rečenice stanja u funkciji adverbijalne odredbe uzroka eksplicitno upućuju R. Buckley i V. Cantarino. ⁵⁸ Interesantno je, međutim, da M. Persson ističe kako su sve rečenice stanja kojima se u njenom korpusu

adverbalizacije: i pružao je ruku, vadeći izgužvanu maramicu da bi obrisao znoj koji mu je kapao s lica.

⁵³ Yūsuf 'Idrīs, "al-Šahāda", 19.

⁵⁴ U objavljenom prijevodu ovdje je došlo do nešto veće promjene sintaktičke strukture, u kojoj se namjerna rečenica izgubila: *skoro pojela dok bi mu je ispekla i donela.* Yūsuf 'Idrīs, [Jusuf Idris], "Svedočanstvo", 53.

⁵⁵ Yūsuf 'Idrīs, *al-Ḥarām*, 9. Dvije koordinirane rečenice stanja u ovom primjeru, *yaḡsilūna wuḡūha-hum* i *yastaḥimmūna*, na sintaktičkom planu nisu u funkciji adverbijalne odredbe budući da se ne pojavljuju u okviru glagolske fraze nego kao modifikatori participija 'āḥiḍīna. Iste bi rečenice unutar glagolske fraze imale funkciju adverbijalne odredbe namjere.

⁵⁶ Yūsuf 'Idrīs [Jusuf Idris], *Haram*, 7.

⁵⁷ Yūsuf 'Idrīs [Yusuf Idris], *The Sinners*, 3.

⁵⁸ V. Cantarino, *Syntax of Modern Arabic Prose: The Compound Sentence*, 276-277; R. Buckley, *Modern Literary Arabic: A Reference Grammar*, 836.

zalivskih arapskih dijalekata kodira funkcija adverbijalne odredbe uzroka po obliku asindetske.⁵⁹

- (16) *Wa lākin kayfa yumkinu 'an tuwağğaha 'ilay-hi tuhmatun min hādīhi al-tuhami wa huwa lā yaštariku fī al-muzāharāti batātan?*⁶⁰

(ali kako moguće je da bude usmjerena prema njemu optužba od ovih optužbi i-SUB on-NOM ne-NEG učestvovati-PREZ-3.L.-M.R. u-PRIJ demonstracije-AK nipošto-ADV-AK)

*But how can he be charged with anything of the sort when he never participated in any demonstrations?*⁶¹

- (17) *Wa 'iğtama 'a al-'abnā'u ḥawla 'ummi-him wa hum yaš'urūna bi-'anna-hu 'āna la-hum 'an yasma 'ū la-hā.*⁶²

(i okupila su se djeca oko majke njihove i-SUB oni-NOM osjećati-PREZ-3.L.-M.R.-MN PRIJ da-SUB doći vrijeme-PERF-3.L.-M.R. za-PRIJ oni-GEN da-SUB slušati-PREZ-3.L.-M.R.-MN-KONJUN PRIJ ona-GEN)

*Djeca su se okupila oko majke, osjetivši kako je vrijeme da je saslušaju.*⁶³

- (18) (...) *lā ta 'rifu kayfa tatašarrafu, wa lā māḍā taqūlu li-al-'atfāli 'aw kayfa taḥnū 'alay-him wa bayna-hā wa bayna ḥiṣāli al-'umūmati wa ri 'āyati al-'atfāli 'azmānun wa 'ahqābun.*⁶⁴

(ne zna kako ponašati se, i ne šta reći djeci ili kako udovoljiti njima i-SUB između-PRIJ ona-GEN i-KO između-PRIJ dar-GEN majčinstvo-GEN i-KO čuvanje-GEN djeca-GEN Ø-KOP vremena-NOM-MN i-KO godine-NOM-MN)

⁵⁹ M. Persson, "Circumstantial Qualifiers in Gulf Arabic Dialects", 245.

⁶⁰ Nağīb Maḥfūz, *Bidāya wa nihāya*, 4.

⁶¹ Nağīb Maḥfūz [Naguib Mahfouz], *The Beginning and the End*, 11. U prijevodu na bosanski jezik: *Ali kako može biti optužen za nešto takvo kad (=budući da) nikako nije učestvovao u demonstracijama?*

⁶² Nağīb Maḥfūz, *Bidāya wa nihāya*, 19.

⁶³ U prijevodu na engleski jezik dio rečenice stanja u funkciji adverbijalne odredbe uzroka je izostavljen: *The children gathered around their mother awaiting her comments.* Nağīb Maḥfūz [Naguib Mahfouz], *The Beginning and the End*, 29.

⁶⁴ Yūsuf 'Idrīs, *al-Ḥarām*, 23.

*(...) nije znala šta da radi, kako da se obrati djeci i da im udovolji. Jer, njeno materinstvo i briga o djeci pripadaju davnoj prošlosti.*⁶⁵

*She was obviously at a loss to know what to do or say to the children, or how to feel affection for them, since so much time had intervened between her and the qualities of motherhood and child-care.*⁶⁶

Adverbijalna odredba posljedice

S obzirom na to da su rečenice stanja u funkciji adverbijalnih odredbi posljedice, pogodbe i dopusnosti manje frekventne, u ovom dijelu rada bit će tek kratko predstavljene primjerima iz korpusa. Rečenica stanja u funkciji adverbijalne odredbe posljedice po pravilu je sindetska i imenska. Za razliku od ostalih adverbijalnih funkcija rečenice stanja koje su ovdje opisane, a u kojima je odnos sa glagolom u nadređenoj rečenici jasniji, posljedičnu funkciju rečenice stanja često možemo otkriti tek zahvaljujući poznavanju vanjezične stvarnosti i logičkih odnosa u njoj. To je slučaj s navedenim parom koordiniranih rečenica stanja u ovoj funkciji:

(19) *Lima lā yulqī bi-al-lifāfati fī al-tur‘ati, wa lā man šāfa wa lā man darā.*⁶⁷

(zašto ne baci zamotuljak u kanal i-SUB ne-NEG Ø-KOP onaj koji-REL-M.R. vidjeti-PERF-3.L.-M.R. i-KO ne-NEG Ø-KOP onaj koji-REL-M.R. znati-PERF-3.L.-M.R.)

*Zašto zamotuljak ne bi bacio u kanal – niko ne bi vidio niti bi neko saznao.*⁶⁸

*Why shouldn't he throw the bundle into the canal? There wasn't anyone around to see him, and no one would be any the wiser.*⁶⁹

⁶⁵ Yūsuf 'Idrīs [Jusuf Idris], *Haram*, 25.

⁶⁶ Yūsuf 'Idrīs [Yusuf Idris], *The Sinners*, 18.

⁶⁷ Yūsuf 'Idrīs, *al-Ḥarām*, 9.

⁶⁸ Yūsuf 'Idrīs [Jusuf Idris], *Haram*, 8.

⁶⁹ Yūsuf 'Idrīs [Yusuf Idris], *The Sinners*, 3. U prijevodu na bosanski jezik obje rečenice po smislu iskazuju posljedicu radnje izražene nadređenom rečenicom, dok je u prijevodu na engleski jezik prva rečenica prevedena uzročnom rečenicom, a druga iskazuje posljedicu.

Adverbijalna odredba pogodbe

Rečenice stanja u funkciji adverbijalne odredbe pogodbe zapravo su vremenske rečenice koje istovremeno mogu biti i u pogodbenoj funkciji. Rečenice su po pravilu sindetske i počinju zamjenicom u funkciji subjekta.

(20) (...) *fa-al-'insānu wa huwa mar'ūbun qad yaqifu 'aqlu-hu wa yahribu bi-ġasadi-hi (...)*⁷⁰

(i čovjek i-SUB on-NOM-M.R. koji je preplašen-PART-NOM-M.R. možda stane pamet njegova i bježi tijelom njegovim)

(...) *kako se već može dogoditi preplašenom čovjeku kome katkad pamet stane dok mu tijelo juri (...)*⁷¹

*When a human being is frightened, his mind may stop while he escapes with his body (...)*⁷²

(21) *Lam takun tuṭīqu ġaḍaba-hu wa hiya tudāfi 'u 'an ḥaṭa'in 'irtakaba-hu ġayru-hā fa kayfa bi-hā al-'āna wa hiya al-muḍnibatu!*⁷³

(nije podnosila bijes njegov i-SUB ona-NOM brani-PREZ-3.L.-Ž.R. PRIJ grijeh-GEN (počiniti-PERF-3.L.-M.R. on-AK drugi-NOM-M.R.)-A1 a kako s njom sada i ona je grešnica)⁷⁴

*Ona nije mogla da podnese njegovu srdžbu kad brani drugog za počinjenu grešku, a kako će tek sada, kad je ona pogriješila!*⁷⁵

*She could not bear his anger when defending a mistake someone else had made. What could she do now that she was the guilty person?*⁷⁶

⁷⁰ Yūsuf 'Idrīs, *al-Ḥarām*, 8.

⁷¹ Yūsuf 'Idrīs [Jusuf Idris], *Haram*, 7.

⁷² Yūsuf 'Idrīs [Yusuf Idris], *The Sinners*, 2. U prijevodu na engleski jezik, rečenica stanja je izražena vremenskom rečenicom, dok je u prijevodu na bosanski jezik u procesu rečenične kondenzacije pretočena u atribut. Prijevod koji bi u većoj mjeri odražavao sintaktičku strukturu arapske rečenice glasio bi: *čovjeku se, ako/kada je preplašen, može desiti da mu pamet stane, a tijelo juri.*

⁷³ Naġīb Maḥfūz, *Bayna al-qaṣrayn*, Dār Miṣr, al-Qāhira, 1983, 186.

⁷⁴ Druga rečenica stanja: *wa hiya al-muḍnibatu* ovdje je podvučena, ali nije dat njen analitički prikaz budući da nije u funkciji adverbijalne odredbe pogodbe.

⁷⁵ Naġīb Maḥfūz [Nedžib Mahfuz], *Put između dva dvorca*, Prijev. Sulejman Grozdanić, Svjetlost, Sarajevo, 1990, 271.

⁷⁶ Naġīb Maḥfūz [Naguib Mahfouz], *Palace Walk*, Prijev. William M. Hutchins, Olive E. Kenny, The American University in Cairo Press, Cairo, 1989, 193.

Adverbijalna odredba dopusnosti

Kao i pogodbene, i rečenice stanja u funkciji adverbijalne odredbe dopusnosti po pravilu su sindetske, a u ovoj funkciji česte su imenske rečenice stanja.

(22) (...) *bada'a yuḥaddiṭu-nī ḥadīṭa al-'insāni (...) 'an zumalā'i-hi 'allaḍīna 'ašbahū nuzẓāran wa huwa lā yazālu mudarrisan (...)'*⁷⁷

(poče pričati meni priču čovjeka (...) o kolegama njegovim koji postali su direktori i-SUB on-NOM ne-NEG prestati-PREZ-3.L.-M.R.-GLPOM nastavnik-AK)

(...) *poče mi priču (...) o kolegama koji su postali direktori a on ne (...)'*⁷⁸

(23) *Wa 'iltafata 'afkāru-humā wa humā lā yadriyāni fī mašīri 'abī-himā ba'da al-mawt (...)'*⁷⁹

(i okrenuše se misli njih dvojice i-SUB njih dvojica-NOM-M.R.-DV ne-NEG znati-PREZ-3.L.-M.R.-DV ka sudbini oca njihovog poslije smrti)

*Unaware of each other's thoughts, the younger boys' minds both turned to their father's fate after death.*⁸⁰

Rečenica stanja u značenju mjesta vršenja glagolske radnje

Rečenica stanja u funkciji adverbijalne odredbe mjesta u literaturi se praktično ne spominje. Iako H. Kammensjö tvrdi kako rečenica stanja može imati sva adverbijalna značenja,⁸¹ a M. Persson u dijelu studije

⁷⁷ Yūsuf 'Idrīs, "al-Šahāda", 22.

⁷⁸ Yūsuf 'Idrīs [Jusuf Idris], "Svedočanstvo", 54. Rečenica stanja ovdje je prevedena suprotnom rečenicom. Prijevod koji bi u većoj mjeri odražavao sintaktičku strukturu arapske rečenice je: *poče mi priču (...) o kolegama koji su postali direktori iako/dok je on još bio nastavnik.*

⁷⁹ Naḡīb Maḥfūz, *Bidāya wa nihāya*, 11.

⁸⁰ Naḡīb Maḥfūz [Naguib Mahfouz], *The Beginning and the End*, 19. Prijevod na bosanski jezik: *Iako toga nisu bili svjesni, obojici dječaka se misli okrenuše ka očevoj sudbini poslije smrti.*

⁸¹ Inače, u analizi semantičkih funkcija *akuzativa stanja*, H. Kammensjö ukazuje na to da se akuzativi stanja u značenju mjesta i nekih logičkih odnosa prilično rijetko

u kojoj opisuje semantičke funkcije *adverba stanja* navodi i rečenicu stanja u funkciji izražavanja kategorije mjesta,⁸² i u jednom i u drugom slučaju kategorija mjesta vršenja glagolske radnje realizira se na semantičkom, ali ne i na sintaktičkom nivou. Tako ove rečenice, iako je njihov smisao iskazivanje mjesta, na sintaktičkom nivou zadržavaju funkciju adverbijalne odredbe načina ili vremena. Oblikom su po pravilu sindetske i imenske.

(24) *Li-hādā 'imtala'at 'irtiyāhan wa hiya wāqifatun fī al-mašrabiyyati (...)*⁸³

(zbog toga ispunila se zadovoljstvom i-SUB ona-NOM koji stoji-PART-NOM-Ž.R. na-PRIJ balkon-GEN)

*To ju je ispunjavalo zadovoljstvom dok je stajala na balkonu (...)*⁸⁴

*For this reason, she was filled with contentment as she stood in the balcony (...)*⁸⁵

(25) *Wa 'āwada-hā ġamzu al-ħanāni mutatābi'an wa hiya bi-mawqifi-hā min al-sullami lā tarīmu.*⁸⁶

(i ponovo obuze nju treptaj tuge jedan za drugim i-SUB ona-NOM Ø-KOP na-PRIJ mjesto-GEN njeno-PRISV-GEN na-PRIJ stepenice-GEN ne-NEG odlaziti-PREZ-3.L.-Ž.R.)

*Ponovo je pritisnu tuga dok je nepomično stajala iznad stepenica.*⁸⁷

*She stood where she was on the stairs, without budging, while affection surged through her heart.*⁸⁸

---

javljaju u njenom korpusu. Heléne Kammensjö, "Circumstantial Qualifiers in Contemporary Arabic Prose", 153, 182.

⁸² M. Persson, "Circumstantial Qualifiers in Gulf Arabic Dialects", 241-242.

⁸³ Naġīb Maḥfūz, *Bayna al-qaṣrayn*, 8.

⁸⁴ Naġīb Maḥfūz [Nedžib Mahfuz], *Put između dva dvorca*, 10.

⁸⁵ Naġīb Maḥfūz [Naguib Mahfouz], *Palace Walk*, 5.

⁸⁶ Naġīb Maḥfūz, *Bayna al-qaṣrayn*, 189.

⁸⁷ Naġīb Maḥfūz [Nedžib Mahfuz], *Put između dva dvorca*, 276.

⁸⁸ Naġīb Maḥfūz [Naguib Mahfouz], *Palace Walk*, 197. U prijevodu na engleski jezik, sadržaj rečenice stanja preveden je nadređenom rečenicom, dok je arapska nadređena rečenica pretočena u rečenicu u funkciji adverbijalne odredbe vremena.

REČENICE STANJA U FUNKCIJI KOMPLEMENTA U GLAGOLSKOJ FRAZI

Rečenica stanja u funkciji komplementa glagola ima prilično ograničenu distribuciju, a javlja se isključivo u formi asindetske glagolske rečenice sa glagolom u prezentu. Kao komplement u glagolskoj frazi, rečenica stanja se realizira u dvije vrste struktura koje će ovdje biti ilustrirane. U prvoj rečenica stanja ima funkciju drugog objekta nekog od glagola koji zahtijevaju dva objekta, kao što su: *wağada*, *ğā‘ala* ili *taraka*. Inače, u radu je već spomenuto kako je jedno od centralnih pitanja koje se postavlja u vezi s ovom vrstom rečenice stanja pitanje serijalizacije, tj. gubljenja značenja glagola u nadređenoj rečenici, usljed kojeg glagol iz rečenice stanja postaje predikat i rečenica gubi karakter složene rečenice. Iako je ovaj proces uzeo više maha u arapskim dijalektima, pitanje serijalizacije i dalje ostaje sporno.⁸⁹

(26) (...) *wa ‘ağibat li-nafsi-hā kayfa tarakat-humā yağhabāni dūna ‘an tuwaddi ‘a-humā, (...)*⁹⁰

(i začudila se sebi kako pustila je njih dvojicu otići-PREZ-3.L.-M.R.-DV bez da oprostí se od njih)

*Čudila se sebi kako ih je pustila da odu a da se ne oprostí od njih.*⁹¹

*She was amazed at herself. How could she let them go without saying goodbye?*⁹²

(27) (...) *wa wağadtu nafsī ‘aqīfu fī ‘āhīri-hā ‘amāma al-rağūli ‘alladī fī yadi-hi al-ğarīdatu.*⁹³

(i uhvatio sam sebe stajati-PREZ-1.L. u-PRIJ zadnji dio-GEN njen-PRISV-GEN ispred-PRIJ čovjek-GEN (koji-REL u-PRIJ ruka-GEN njegov-PRISV-GEN Ø-KOP novine-NOM)-A1)

⁸⁹ Još uvijek ne postoji konsenzus po pitanju zastupljenosti i obuhvata procesa serijalizacije u arapskom jeziku. Vidjeti npr.: M. Woidich, "Some Cases of Grammaticalization in Egyptian Arabic", 259-268; K. Versteegh, "Serial Verbs", 195-199; B. Isaksson, "Introduction", 29-31; M. Persson, "Circumstantial Qualifiers in Gulf Arabic Dialects", 265-275; M. Persson, "Asyndetic Clause Combining in Gulf Arabic Dialects: Auxilliary, Adverbial and Discourse Functions", 5-39.

⁹⁰ Nağīb Mağfūz, *Bayna al-qaşrayn*, 189.

⁹¹ Nağīb Mağfūz [Nedžib Mağfuz], *Put između dva dvorca*, 276.

⁹² Nağīb Mağfūz [Naguib Mağfouz], *Palace Walk*, 197.

⁹³ Yūsuf ‘Idrīs, "al-Şahāda", 21.

(...) *i našao se na kraju, pred čovekom sa novinama u rukama.*⁹⁴

Druga struktura u kojoj se rečenica stanja često upotrebljava u arapskom jeziku sintaktički je ekvivalentna *složenoj rečenici s proleptičkim konstituentom* koju M. Kovačević opisuje u srpskohrvatskom jeziku. U njoj se subjekat zavisne objekatske rečenice pojavljuje ispred zavisne rečenice te preuzima funkciju objekta, dok se funkcija rečenice može odrediti tek transformacijom u objekatsku rečenicu bez proleptičkog konstituenta ili rečenicu u funkciji atributa proleptičkog konstituenta. Ovakve rečenice karakterizira upotreba glagola percepcije u zavisnoj rečenici, koji vjerovatno i jesu uzrok promjene i markiranja rečenične strukture.⁹⁵

(28) (...) *wa qabla 'an taḥtafiya šāhadu-hā tatawaqqafu wa lā tataharraku.*⁹⁶

(i prije nego nestane ona vidio sam nju stajati-PREZ-3.L.-Ž.R. i-KO ne-NEG micati se- PREZ-3.L.-Ž.R.))

(...) *prije no što će se izgubiti, primijetih kako zastade bez pokreta.*⁹⁷

REČENICE STANJA U FUNKCIJI MODIFIKATORA U IMENIČKOJ FRAZI

Konačno, osim velikog broja adverbijalnih funkcija, te funkcije komplementa u glagolskoj frazi, rečenica stanja pokazuje nevjerovatnu fleksibilnost sintaktičke strukture budući da se pojavljuje i u funkciji modifikatora u imeničkoj frazi. Ovakve su funkcije inače međusobno isključive i rezervirane za različite specijalizirane konstrukcije, ali arapska rečenica stanja kao da prkosi pravilima i opire se sintaktičkom opisu. Možda je to razlog zašto opis ove njene funkcije uglavnom ne nalazimo

⁹⁴ Yūsuf 'Idrīs, [Jusuf Idris], "Svedočanstvo", 54. U prijevodu je rečenica stanja izražena u formi adverbijalne odredbe mjesta. Prijevod koji bi u većoj mjeri odražavao strukturu arapske rečenice je: *i uhvatih sebe kako stojim na kraju vagona, pred čovjekom s novinama u rukama.*

⁹⁵ Za ovu vrstu zavisne rečenice u bosnistici, kroatistici i serbistici se upotrebljavaju nazivi *objekatsko-atributska* ili *izrično-adjektivna* rečenica. Vidjeti: Miloš Kovačević, "Složena rečenica s proleptičkim konstituentom u srpskohrvatskom jeziku", *Književni jezik*, 14/33, 1985, 123-137; Snježana Kordić, *Relativna rečenica*, Matica hrvatska, Zagreb, 1995, 257-258.

⁹⁶ Yūsuf 'Idrīs, "Nazra", 15.

⁹⁷ Yūsuf 'Idrīs, [Jusuf Idris], "Pogled", 126.

u literaturi, gdje se ovakva rečenica stanja najčešće karakterizira kao parentetičko objašnjenje prethodne rečenice ili imenice, bez pokušaja definiranja njene sintaktičke funkcije.⁹⁸

Rečenica stanja u funkciji modifikatora u imeničkoj frazi po formi je obavezno sindetska i imenska, te je uvijek zamjenjiva nerestriktivnom relativnom rečenicom uvedenom pridjevskom relativnom zamjenicom *'alladī* u odgovarajućem obliku.

(29) (...) *wa 'asta 'īdu ma 'a-hā 'ahlāma šibā-ya, wa siḥriyyatu Dimyāta tataqādafu-hā wa talhū bi-hā, (...)*⁹⁹

(i prisjećam se s njima snova mog dječastva i-SUB čarolija-NOM-Ž.R. Dimjat-GEN vitlati-PREZ-3.L.-Ž.R. oni-AK i-KO igrati se-PREZ-3.L.-Ž.R. s-PRIJ oni-GEN)

(...) *i prisjetih se s njima dječaćkih snova i čarolije Dimjata, koja ih je vitlala i poigravala se s njima (...)*¹⁰⁰

(30) (...) *wa 'asta 'īdu ma 'a-hā (...)'amāniya murāhaqatī wa hiya tadfa 'u-nī waḥīdan, ġarīban, fī 'ālamī al-baldati 'alladī yaksū-hu dabābun šā 'iriyyun (...)*¹⁰¹

(i prisjećam se s njima (...) želja puberteta mog i-SUB one-NOM-Ž.R. voditi-PREZ-3.L.-Ž.R. ja-AK sam-AK-ADV nepoznat-AK-ADV u-PRIJ svijet-GEN zemlja-GEN (koja-REL prekrivati-PREZ-3.L.-M.R. ona-AK magla-NOM-M.R. poetska-NOM-M.R.-A1)-A1)

(...) *i prisjetih se s njima (...) želja moje mladosti, što me povedoše samog, izgubljenog, u svijet prekriven nekom lirskom izmaglicom (...)*¹⁰²

⁹⁸ Vidjeti npr.: V. Cantarino, *Syntax of Modern Arabic Prose: The Compound Sentence*, 16; Nariman Naili Al-Warraki, Ahmed Taher Hassanein, *The Connectors in Modern Standard Arabic*, The American University in Cairo Press, Cairo, 1994, 16, 25; E. Badawi, M. G. Carter, A. Gully, *Modern Written Arabic: A Comprehensive Grammar*, 549-550; R. Buckley, *Modern Literary Arabic: A Reference Grammar*, 846-847. Uporediti s: E. Dizdar, "O specifičnoj formi modifikatora u arapskoj imeničkoj frazi", 82-93.

⁹⁹ Yūsuf 'Idrīs, "al-Šahāda", 18.

¹⁰⁰ U objavljenom prijevodu u ovom slučaju došlo je do značajnije promjene u strukturi rečenice: (...) *navališe i dečaćki snovi i čari Dumjata, i razna zbijanja koja su nas tada zabavljala*. Yūsuf 'Idrīs, [Jusuf Idris], "Svedočanstvo", 52.

¹⁰¹ Yūsuf 'Idrīs, "al-Šahāda", 18.

¹⁰² U objavljenom prijevodu je ovaj dio složene rečenice preveden nezavisnom rečenicom uz značajne promjene na planu strukture. Vidjeti: Yūsuf 'Idrīs, [Jusuf Idris], "Svedočanstvo", 52.

REČENICE STANJA S REČENIČNIM ANTECEDENTOM

Od modifikacije u imeničkoj frazi do modificiranja rečenice na nivou teksta mnogo je manji put nego od adverbijalne do funkcije komplementa u glagolskoj frazi ili imeničkog modifikatora. Kao dokaz za to može poslužiti činjenica da se kao modifikator rečenice u različitim jezicima koristi nerestriktivna relativna rečenica, odnosno ista forma koja je redovito u funkciji modifikatora u imeničkoj frazi.

I ova vrsta rečenice stanja po obliku je sindetska i imenska, a u najvećem broju slučajeva zamjenjiva je izrazima *mimmā* i *al-'amru 'alladī*, kojima se u arapskom jeziku uvodi relativna rečenica s rečeničnim antecedentom.

- (31) (...) *bayda 'anna-hu 'ağğala ḥanaqa-hu raytamā yarā mā 'ašābahā, 'aw 'anna-hu – wa huwa al-'ašdaqu – lam yasa '-hu 'an yufakkira fī-mā taḥaddā kibriyā'a-hu (...)*¹⁰³

(međutim on odgodio je gnjev njegov dok vidi šta zadesilo je nju ili on – a-SUB on-NOM Ø-KOP tačnije-NOM – nije mogao da razmišlja o onome što izazvalo je ponos njegov)

*Međutim, on je odgodio svoj gnjev dok ne vidi šta joj se dogodilo ili nije, što je tačnije, bio u stanju da razmišlja o svojoj povrijeđenoj sujeti (...)*¹⁰⁴

- (32) (...) *wa 'an yaqtani'a bi-'anna-hu 'idā ḡallaba al-'afwa wa labbā nidā'a al-'atfī – wa huwa mā naza'at 'ilay-hi nafsuhu – fa-qad 'adā'a haybata-hu wa karāmata-hu (...)*¹⁰⁵

(i da uvjeri se da on ako dozvoli da prevlada oproštaj i poslušna glas saosjećanja – a-SUB on-NOM Ø-KOP ono što-REL željeti-PERF-3.L.-Ž.R. duša-NOM-Ž.R. njegova-PRISV-GEN – izgubit će samopoštovanje svoje i dostojanstvo svoje)

*Bio je uvjeren da će ako ga nadvladaju osjećanja naklonosti i oprosti joj, čemu je u duši težio, izgubiti svoj ponos, dostojanstvo (...)*¹⁰⁶

¹⁰³ Nağīb Maḥfūz, *Bayna al-qaşrayn*, 187.

¹⁰⁴ Nağīb Maḥfūz [Nedžib Maḥfuz], *Put između dva dvorca*, 272. Prijevod na engleski jezik nije naveden budući da je u njemu došlo do značajnijih izmjena rečenične strukture. Vidjeti: Nağīb Maḥfūz [Naguib Mahfouz], *Palace Walk*, 194.

¹⁰⁵ Nağīb Maḥfūz, *Bayna al-qaşrayn*, 187.

¹⁰⁶ Nağīb Maḥfūz [Nedžib Maḥfuz], *Put između dva dvorca*, 273.

*He convinced himself that if he forgave her and yielded to the appeal of affection, which he longed to do, then his prestige, honor (...) would all be compromised.*¹⁰⁷

ZAKLJUČAK

Na kraju fascinantnog putovanja kroz funkcije rečenice stanja u arapskom jeziku, moguće je tek zaključiti kako rečenica stanja, čija je forma do sada bila u centru pažnje istraživača, zasigurno zaslužuje da zadrži svoju centralnu poziciju, te da je podjednaku pažnju potrebno posvetiti njenoj upotrebi i funkcijama. Ovaj pokušaj kratkog opisa i rezimiranja njenih sintaktičkih funkcija tek je poziv na obimnija istraživanja kojima bi bile obuhvaćene različite forme rečenice i akuzativa stanja i njihove funkcije, te na sveobuhvatan način na osnovu velikog korpusa polučeni cjelovit opis distribucije oblika rečenice stanja što se mogu pojaviti u njenim različitim funkcijama.

Brojne, bogate i raznorodne funkcije rečenice stanja, kao i bogatstvo njenih oblika, najbolje su svjedočanstvo o produktivnosti ove arapske konstrukcije koja nemjerljivo doprinosi bogatstvu izraza u arapskom jeziku. Bilo da služi kao sredstvo realizacije principa jezične ekonomije, sredstvo stilskog izbora, ili pak instrument jačanja stilskog potencijala u kojem i sama forma rečenice funkcionira kao svojevrsna sintaktička metafora, rečenica stanja stilski je efikasnije sredstvo izraza od njenih brojnih ekvivalenata jer dodatno angažira čitatelja u procesu razumijevanja, neponovljivo nas i uvijek iznova poziva na čitanje, traganje i otkrivanje.

IZVORI I LITERATURA

IZVORI

Objavljeni izvori:

ʿIdrīs, Yūsuf, *al-Ḥarām*, al-Ṭab. II, Dār al-hilāl, al-Qāhira, 1965.

ʿIdrīs, Yūsuf [Idris, Jusuf], *Haram*, Prijev. Esad Duraković, Tugra, Sarajevo, 2015.

¹⁰⁷ Naḡīb Maḥfūz [Naguib Mahfouz], *Palace Walk*, 194.

- ’Idrīs, Yūsuf, “Naẓra“, *’Arḥaṣ layālī*, Dār al-kitāb al-‘arabī, al-Qāhira, 1967, 13-15.
- ’Idrīs, Yūsuf [Idris, Jusuf], “Pogled“, *Šejh-baba i druge pripovijetke*, Prijev. Sulejman Grozdanić, Matica srpska, Novi Sad, 1977, 125-126.
- ’Idrīs, Yūsuf, “al-Šahāda“, *’Arḥaṣ layālī*, Dār al-kitāb al-‘arabī, al-Qāhira, 1967, 17-23.
- ’Idrīs, Yūsuf [Idris, Yusuf], *The Sinners*, Prijev. Kristin Peterson-Ishaq, Three Continent Press, Colorado, 1995.
- ’Idrīs, Yūsuf [Idris, Jusuf], “Svedočanstvo“, *Antologija kratke arapske priče*, Prijev. Rade Božović, Bagdala, Kruševac, 1986, 52-55.
- Maḥfūz, Nağīb, *Bayna al-qaṣrayn*, Dār Miṣr, al-Qāhira, 1983.
- Maḥfūz, Nağīb [Mahfouz, Naguib], *The Beginning and the End*, Prijev. Ramses Awad, The American University in Cairo Press, Cairo, 1985.
- Maḥfūz, Nağīb, *Bidāya wa nihāya*, al-Ṭab. XIV, Maktaba Miṣr, al-Qāhira, 1984.
- Maḥfūz, Nağīb [Mahfouz, Naguib], *Palace Walk*, Prijev. William M. Hutchins, Olive E. Kenny, The American University in Cairo Press, Cairo, 1989.
- Maḥfūz, Nağīb [Mahfuz, Nedžib], *Put između dva dvorca*, Prijev. Sulejman Grozdanić, Svjetlost, Sarajevo, 1990.

LITERATURA

- Badawi, Elsaid; Carter, Michael G.; Gully, Adrian, *Modern Written Arabic: A Comprehensive Grammar*, Routledge, New York, 2004.
- Barakāt, ’Ibrāhīm I., *al-Naḥw al-‘arabī*, III, Dār al-naṣr li al-ğāmi’a, al-Qāhira, 2007.
- Bernards, Monique, “Ḥāl” u: *Encyclopedia of Arabic Language and Linguistics*, Vol. II, ur. Kees Versteegh et al., Brill, Leiden, 2006, 224-228.
- Buckley, Ron, *Modern Literary Arabic: A Reference Grammar*, Librairie du Liban, Beirut, 2004.
- Cantarino, Vicente, *Syntax of Modern Arabic Prose: The Compound Sentence*, vol. III, Indiana University Press, Bloomington, 1975.
- Dizdar, Elma, “O specifičnoj formi modifikatora u arapskoj imeničkoj frazi“, *Pismo*, IX/1, Sarajevo, 2011, 82-93.
- Ḥamīd, Badīr M., *Luğa al-’i ’rāb*, Dār al-ma’rifa, al-Qāhira, s. a.
- Ḥasan, ‘Abbās, *al-Naḥw al-wāfi*, II, al-Ṭab. XIV, Dār al-ma’ārif, al-Qāhira, 1999.

- Holes, Clive, *Modern Arabic: Structures, Functions and Varieties*, Longman, London, 1995.
- Isaksson, Bo; Kammensjö, Heléne; Persson, Maria, *Circumstantial Qualifiers in Semitic, The Case of Arabic and Hebrew*, ur. Bo Isaksson, Otto Harrasowitz, Wiesbaden, 2009.
- Isaksson, Bo, "Introduction" u: *Circumstantial Qualifiers in Semitic, The Case of Arabic and Hebrew*, ur. Bo Isaksson, Otto Harrasowitz, Wiesbaden, 2009, 1-35.
- Jahić, Dževad; Halilović, Senahid; Palić, Ismail, *Gramatika bosanskoga jezika*, Dom štampe, Zenica, 2000.
- Kammensjö, Heléne, "Circumstantial Qualifiers in Contemporary Arabic Prose" u: *Circumstantial Qualifiers in Semitic, The Case of Arabic and Hebrew*, ur. Bo Isaksson, Otto Harrasowitz, Wiesbaden, 2009, 151-205.
- Kordić, Snježana, *Relativna rečenica*, Matica hrvatska, Zagreb, 1995.
- Kovačević, Miloš, "Složena rečenica s proleptičkim konstituentom u srpskohrvatskom jeziku", *Književni jezik*, 14/33, 1985, 123-137.
- Mrazović, Pavica, Vukadinović, Zora, *Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance*, Dobra vest, Novi Sad, 1990.
- Mučić, Teufik, *Gramatika arapskog jezika*, Ljiljan, Sarajevo, 1997.
- Muğālasa, Maḥmūd H., *al-Naḥw al-šāfi*, al-Risāla, Bayrūt, 1997.
- Persson, Maria, "Circumstantial Qualifiers in Gulf Arabic Dialects" u: *Circumstantial Qualifiers in Semitic, The Case of Arabic and Hebrew*, ur. Bo Isaksson, Otto Harrasowitz, Wiesbaden, 2009, 206-289.
- Persson, Maria, "Asyndetic Clause Combining in Gulf Arabic Dialects: Auxilliary, Adverbial and Discourse Functions", *Zeitschrift für Arabische Linguistik*, 57, Wiesbaden, 2013, 5-39.
- Rosenhouse, Judith, "Circumstantial Clauses in Some Arabic Dialects", *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, 128/2, Wiesbaden, 1978, 226-237.
- Ryding, Karin C., *A Reference Grammar of Modern Standard Arabic*, Cambridge University Press, Cambridge, 2005.
- Tanasković, Darko; Mitrović, Anđelka, *Gramatika arapskog jezika*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2005.
- Thompson, Sandra A.; Longacre, Robert E., "Adverbial Clauses" u: *Language Typology and Syntactic Description: Complex Constructions*, ur. Timothy Shopen, vol. II, Cambridge University Press, Cambridge, 1985, 171-234.
- Versteegh, Kees, "Serial Verbs" u: *Encyclopedia of Arabic Language and Linguistics*, Vol. IV, ur. Kees Versteegh et al., Brill, Leiden, 2006, 195-199.

- Al-Warraki, Nariman Naili; Hassanein, Ahmed Taher, *The Connectors in Modern Standard Arabic*, The American University in Cairo Press, Cairo, 1994.
- Woidich, Manfred, "Some Cases of Grammaticalization in Egyptian Arabic" u: *Proceedings of the 2nd International Conference of L'Association Internationale pour la Dialectologie Arabe*, held at Trinity Hall in the University of Cambridge, 10–14 September 1995, ur. Joe Cremona, Clive Holes, Geoffrey Khan, University Publications Centre, Cambridge, 1995, 259-268.
- Wright, William, *A Grammar of the Arabic Language*, 3rd ed., vol. I-II, Cambridge University Press, Cambridge, 1967.

ON SYNTACTIC FUNCTIONS OF CIRCUMSTANTIAL CLAUSES IN ARABIC

Summary

The circumstantial clause (al-ğumla al-hāliyya) is one of the syntactic structures in Arabic that received due attention in Arabic grammatical description throughout the time span from the era of classical Arabic until the present day. Various forms of the circumstantial clause were therein described, including its syndetic and asyndetic, nominal and verbal form, the form it takes depending on the time of events in the main clause and the circumstantial clause, as well as the relationship between the circumstantial clause and the circumstantial accusative as its non-finite equivalent. Still, in the extensive and widespread description of the circumstantial clause, fully justified by its frequent use in Arabic, the syntactic functions of this clause are mentioned only rarely and sporadically, lacking a systematic analysis. Therefore, the main goal of this paper is the analysis of various syntactic functions that circumstantial clauses can take in the Arabic complex sentence. Such an analysis shows that this syntactic category, special in so many ways, whose subordinating conjunction is at the same time the most frequent coordinating conjunction in Arabic, covers a wide spectrum of syntactic functions in Arabic clauses, from verb phrase modifiers to noun phrase modifiers and, although less frequently and with limited distribution, to verb phrase complements. Such a wealth of syntactic functions certainly deserves to be a subject of a systematic description.

Keywords: circumstantial clause, subordination, verb phrase modifier, noun phrase modifier